

A FEKETEHEGYI POLGÁRI OLVASÓKÖR

VIRÁG GÁBOR

A kiegyezés nagy fordulatot hozott vidékünk művelődési életébe. Gombamódra alakultak a különböző egyletek, egyesületek, részben a polgárosodás, részben pedig a hatályos törvények és rendeletek hatására. Alig akadt olyan település, ahol ne szervezték volna meg az olvasókört, tűzoltótestületet, műkedvelő egyesületet. Ezek sorába tartozott a feketicsi (feketehegyi) olvasókör is. Fülöp Géza múltunk könyvtári kultúrájával foglalkozó könyvében azonban elmarasztalta ezeket az olvasóköroket: „A polgárság és a középosztály minden rétege létrehozta a maga kaszinóit, olvasóköreit, társasköreit, gazdaköreit, iparegyesületeit stb., amelyek a tagság tagozódása szerint más-más társadalmi jellegűek, de egész működésük és könyvtárjuk jellege is sok tekintetben hasonló a dzsentri úri kaszinókéhoz. Művelődéspolitikai jelentőségük csekély, néhány kivételével a hivatalos politika és ideológia fórumai.” Tökéletesen igaza van Fülöp Gézának, de – tegyük hozzá –, mégiscsak ezek az egyesületek jelentették akkor a vidék művelődési életének szinte egyetlen lehetőségét.

A feketehegyi olvasókör, annak szabályzata önmagában nem volna érdekes, hiszen tucatszámra alakultak néhai vármegyénkben ilyen egyesületek, ha valamiben nem különbözne a többitől.

Előttörténetével.

1866. november 25-én Kozma Lajos feketicsi akadémikus rektornak, magyarán a református iskola felsős fiúosztálya tanítójának az az ötlete támad, valószínűleg társaságának sugallatára, egy olvasótársulatot kellene alapítani. Sorba veszi azokat a feketicsi, hegyesi, szeghegyi – mondjuk úgy – polgári értelmiségieket, akiknek illene a leendő tagság soraiba ott lenni. Mindezt szokatlan módon, versbe szedve sorolja el.

TERVRAJZ

Egy kevés költséggel felállítandó olvasó társulat létrehozására.
Él még nemzetem istene – kiáltja Berzsenyi. Él még e nép jó szelleme, kiáltjuk mi! s hisszük, hogy e felhívás nem lesz kiáltó szó a pusztában.

A legelső kellék, amellyel fel állhat
 Az a társulat, hol lapot olvasnának
 Ez: hogy kéressék a petróleum lámpa
 El jegyző urunktól az egylet számára,
 Amely lámpa aztán világítna ottan
 Egyaránt zimankós és derült napokban.
 A második kellék, kéressék meg Schaffer¹,
 A szobának árát, hogy ne tartaná fel;
 Vagy ha neki tetszik, ingyen oda adja,
 Melyért legyen áldott mind ő, mind magzatja;
 Egyébként számítsunk egy forintot érte
 Havonként, s ez három lesz egy negyedévre.
 A harmadik kellék, minden ember, ki csak
 Érti, hogy zsebében pénz van s nemcsak bicsak,
 December, január s február hónapra
 Egy forint osztrák pénzt tegyen az asztalra,
 Amelyből olajra öt forintot szánunk
 Jegyzetbe tévén, hogy ez nagy lélek nálunk.
 Szalmára ugyancsak öt forintot adatnék.
 Tán annyi sem kell rá, mert hisz elég van még.
 A laydra öt forint és 50 krajcárak,
 Annnyival a „Honra” is prenumerálok,
 Több kiadás ennél egy krajcár sem léssen.
 Ennyit pedig kiad fix und fertig készen
 Az urak serege, kik itt következnek:
 (Kik egy kis tréfát tán rossznéven nem vesznek)
 Kozma Lajos² a pap s a pap Hammel Sándor³,
 Vajányi tanító s Jójárt János kántor,
 Müller Miklós jegyző, Schaffer⁴ birkás gazda,
 Vadász Köröskényi⁵, ki gyakran jár gazba,
 Schaffer (Dávid), kinek őse zoltárokat íra,
 Két német tanító, kiknek bajszok csíra,
 Úgy mint Burg Carolus, Schenkenberger Ede,
 Steinicz⁶, a szőkébbik, Steinicz⁷, a fekete.

Kohn Lajost⁸ rávenni, úgy hiszem, nem bajos,
 Hát még hogy kap rajta rector Kozma Lajos.
 Uraim! ne hagyjuk Goldstein doktort hátra,
 Levkovicsnak⁹ is nyitva áll a bárka.
 Eliást¹⁰ bevesszük, ha azt is megadja,
 Minek fizetését nagy harangra hagyta,
 Két Grubyt¹¹, Königet¹² szintén ide osztom,
 Had áldja meg őket végül Szent Ágoston¹³,
 S ki felejtkeznék meg Veinrichról¹⁴, Dosztigról¹⁵,
 Akik nem vonják meg a foltot a likról.
 A zsákon egy madzag nem lesz-e Cziráky¹⁶
 S Köröskényi Károlyt¹⁷ szükség-e kiáltni.
 Ezek ha leszúrnak mind egy-egy forintot,
 Annyi pedig talán csak akad még itt-ott,
 Egy fertály esztendő költsége meg lészen,
 De ezzel még készen nem vagyunk egészen.
 Szükség, hogy bejöjjön Szeghegynek szent Pálja¹⁸,
 S Babics¹⁹, ki övéit ugyan beretválja.
 Az ekként tervezett olvasóegyletnek
 A bál tartásából tőkéje születnek,
 Mely, ha nem lesz is több, csak tíz forint, máris
 Új negyedre futja ki a bugyelláris.
 Azután ha tetszik, humorisztikus lap.
 Egy pár szeksert adjon minden ember és kap.
 Egyszóval uraim! gyülekezzünk össze.
 Forint nem a világ, inkább gyűrjük össze,
 Fél esztendeig lesz kaszinónk érette.
 A tervnek vége van, kerül a sor tetterre.

Kelt Feketehegy, 1866. évi november hó 25-én írta
 Kozma Lajos²⁰ sk akadémikus rector

Az olvasótársulat megalakult, könyvtárának törzsanyagát dr. Sütkei Manó zombori orvos 400 kötetes könyvtára képezte.²¹ A társulat munkájáról bővebb adatok nincsenek. Úgy látszik, nem volt sikeres ifjú Kozma Lajos kezdeményezése, mert 1885-ben újjraalakult a feketehegyi olvasókör. Ekkor hozták meg annak alapszabályát, ami lényegében és legtöbb pontjában azonos volt az országszerte alakuló olvasókörök alapszabályaival.

A FEKETEHEGYI POLGÁRI OLVASÓKÖR ALAPSZABÁLYAI²²

I. Fejezet

Cím

1. sz. Az egyesület a „feketehegyi polgári olvasókör” nevet és címet veszi fel.

Székhely

2. sz. Az olvasókör székhelye Feketehegy.

Cél

3. sz. Az olvasókör oly egyesület, mely célját az értelmiség és társas művelődésnek eszmecsere útján leendő fejlesztésében, s közvetve a nép szellemi és anyagi jólétének előmozdításában keresi.

Eszközök

4. sz. a) Az olvasókör céljainak elérése végett hírlapokat és folyóiratokat tart,

b) A közönség érdekében közhelyiségeiben időszakonként népszerű felolvasásokat rendez,

c) tagjai részére kölcsönös eszmecsere és kedélyes szórakozás céljából e célra felvett alkalmas helyiségeit nyitva tartja.

Pecsett

5. sz. Az olvasókör elkészítendő pecsétje a következő feliratot mutatja: „Feketehegyi polgári olvasókör 1885.”

Tagok

6. sz. Az egyesület tagjai általában csak önálló magyar honpolgárok lehetnek. Az egyesület áll pártolói és rendes tagokból.

Pártolói tagok azok, akik a kör céljainak előmozdításához az évi tagdíjnak legalább kétszeresével járulnak. Rendes Tagul minden fedhetetlen férfi felvétetik, aki évenként o. é. (osztályértékű, V. G.) frt. tagsági díjat lefizet.

Külföldiek tagokul egyáltalán véve nem választhatók.

Belépés

7. sz. Az egyesületbe lépni kívánók ebbeli szándékukat az olvasókör elnökének személyesen vagy írásban közlik, ki az illető nevét 6 napra az egyesület helyiségében kifüggesztve a legközelebbi választmányi ülésen előterjeszti, s a hozandó határozatot az illetővel közli.

Tagok jogai

8. sz. Pártoló és rendes tagoknak joga van az egyesület helyiségében bármikor megjelenni, az e joggal összekötött előnyöket élvezni, a közgyűlésen tanácskozni, szavazni, választani és választatni. Joga van továbbá a helyiségbe saját felelősségére vendéget is hozni, miért is mind a bevezető tag, mind pedig a bevezetett egyén nevét egy e célra készült könyvbé bejegyezni tartozik.

Tagok kötelezettségei

9. sz. Minden tag köteles az alapszabályokat és házi rendszabályokat pontosan megtartani és azokhoz alkalmazkodni, továbbá a megállapított tagsági díjt 1/2 évenként előre pontosan lefizetni, mire magát felvételi aláírásával kötelezi. Az egyesület tagja magát az évi alakulástól számított 3 évre kötelezi, mely mindenkor október 31-én végződik.

Tagság megszűnése

10. sz. Az egyesületi tagság megszűnik:

1) önkényes kilépés által, mi azonban a kilépőt azoknak kivételével, kiket körülményeik a kör székhelyétől távozni kényszerítenek – az alapszabály előírt 3 évi fizetési kötelelem alól fel nem ment;

2) halálozás esetében;

3) ha a tag büntett miatt elítéltetik, és

4) kizárás által, azon esetben, ha illet valamilyik tag irányában legalább 10 rendes tag okkal támogatott indítványában követel. Ily határozat érvényességére azonban megkívántatik a választmány jelen levő tagjainak kétharmada hogy a kizárásra szavazzon. A kizártnak joga van ily nemű határozat ellen a közgyűléshez fellebbezni, ennek összejövetelég is azonban a választmányi határozat teljes érvénnyel bír, és a kizárt egyesületi tag a tagsággal járó jogokat és előnyöket nem élvezheti.

A 2., 3. és 4. esetben a halálozás, illetőleg a kizárás napjától a tagsági kötelezettségek is megszűnnek.

II. Fejezet

Az egyesület igazgatása

11. sz. Az egyesületet kormányoztatik:

- a) önmaga által közgyűlésekben;
- b) képviselve a választmány, s illetőleg
- c) tisztviselői által.

Közgyűlés

12. sz. A közgyűlés vagy rendes vagy rendkívüli.

Rendes közgyűlés évenként, rendkívüli pedig mindannyiszor tartatik, valahányszor 5 választmányi, vagy 10 rendes tag annak összehívását kívánja. A közgyűlés tárgya és ideje részint a kör helyiségében, részint más, nyilvános helyen történendő kifüggesztés által esetleg személyes meghívás által elnök részéről a gyűlést megelőzőleg legalább 8 nappal a tagokkal tudatandó.

A közgyűlés határozatképességéhez legalább 20 tag jelenléte szükséges. A másodfokban kitűzött határnapon azonban a közgyűlés tekintet nélkül a megjelölt tagok számára megtartandó és határozatai minden tagra kötelezők.

13. sz. A közgyűlés teendői közé tartozik:

- 1) a tisztviselők és választmányi tagok megválasztása;
- 2) az alapszabályok és házi rendszabályok változtatása vagy bővítése, az ebbeli határozatoknak, illető helyre leendő felterjesztése, megjegyeztetvén, hogy ilyenmő határozathoz a közgyűlés kétharmadának beleegyezése szükséges;
- 3) minden az egyesület érdekeit illető kérdésekben való határozat;
- 4) az évi számolásnak az e végből leendő 5 tagú bizottság kiküldése mellett történendő megvizsgálása, s általában a kör érdekeit illető jelentések tudomásulvétele.

14. sz. A rendkívüli közgyűlések feladata azon kérdések felett dönteni, melyek miatt összehívott.

Szavazási módok

15. sz. Szavazandó módok:

- 1) a választások nyilvános szavazás útján, és pedig általános szótöbbséggel történnek.
- 2) egyéb kérdésekben a szavazás nyilvános s felállítás által történik, ha azonban a többség így kivethető nem lenne, úgyszintén azon esetben, ha azt 10 tag kívánja: név szerinti szavazás rendelendő el. Titkos szavazás csakis

személyes kérdésben és akkor alkalmazandó, ha az kizárólagosan kéretik, s a többség által elfogadjatik;

3) szavazást csakis személyesen lehet gyakorolni;

4) a szavazatok beszedésére és összeszámítására bizottság választatik.

16. sz. A közgyűlés jegyzőkönyve az elnök és jegyző által íratik alá, és a közgyűlés által választott 3 tag által hitelesíttetik.

A választmány szervezete és hatásköre

17. sz. A választmány áll:

1) a tisztviselek és

2) 8 rendes tagból.

18. sz. A választmány havonként egyszer, szükség esetében 3 tag kívánatára többször is ülést tart, melynek tárgya és ideje elnök által a gyűlést megelőzőleg 3 nappal a választmányi tagokkal tudatandó.

19. sz. A választmány mindazon ügyekben, melyek a közgyűlésnek fenntartva nincsenek felelősség terhe alatt intézkedik.

A választmány a pénztár ellenőrzésére alelnök mellé 2 választmányi tagot jelöl ki, kiknek a számadások helyességéről meggyőződést szerezni időközben is joguk van.

A választmány új tagul jelentkezőket felvesz, vagy visszautasít, a felvétel, valamint a kizárás titkos szavazat által történik.

20. sz. Az értekezleteket a választmány hívja össze, a választmány köteles:

1) az egylet mindennemű szükségleteiről gondoskodni;

2) a panasz- és indítványkönyvbe névalírás mellett bejegyzett előadványokat a legközelebbi ülésen tárgyalás alá venni és a kérdéses tárgyban érdemlegesen határozni;

3) házi szabályokat készíteni és azok ellenőrzéséről gondoskodni.

21. sz. A választmány, ha tisztviseleken kívül legalább 3 tag jelen van, szavazattöbbséggel határoz. Ellenkező esetben az elnök új választmányi ülést hív össze, melyben a megjelenők – tekintet nélkül a megjelent tagok számára – határoznak. A választmányi jegyzőkönyvet az elnök és jegyző hitelesítik.

Az egylet tisztviselei

22. sz. Az egylet tisztviselei:

1) elnök;

2) alelnök;

3) jegyző;

4) pénztárnok;

5) gazda és

6) könyvtárnok.

Az elnök hatásköre

23. sz. Az elnök az egyletet minden hivatalos ügyben képviseli, köz- és választmányi ülések idejét kitzúzi, ezekben elnököl és egyenlő szavazatok esetében döntő szavazattal bír, ugyanó a közpénztárból 6 frt erejéig utalványokat, az eszközölt utalványozást az azt legközelebb követő választmányi ülésen tudomásvétel végett bejelenteni tartozván, a kör pecsétjére gondot visel.

Alelnök hatásköre

24. sz. Az alelnök akadályoztatás esetében az elnököt helyettesíti, s ez esetben ugyanazon jogokkal és hatáskörrel bír.

Jegyző hatásköre

25. sz. A jegyző a közgyűlési és választmányi ülések jegyzőkönyveit vezeti, az egylet mindennemű hivatalos iratait szerkeszti és az elnökkel együtt aláírja, az indítvány- és panaszkönyvet ellenőrzi, a tagok számát és névsorát nyilván tartja.

Pénztárnok hatásköre

26. sz. A pénztárnok az egylet jövedelmeit számadás és felelősség mellett kezeli, a tagdíjakat és egyéb fizetéseket nyugta mellett átveszi, a rendes kiadásokat fedezi, a választmány vagy ettől bizonyos összegig felhatalmazott elnök utalványait kifizeti. A választmánynak a bevételekről s kiadásokról havonként szóbelileg számot ad, a közgyűlésnek pedig évi számadását beterjeszti.

Gazda hatásköre

27. sz. A gazda a körben megkívántató rendre ügyel, a rendbontókat megintja és engedetlenség esetében azokat a választmányi, esetleg közgyűlésnek további intézkedések végett bejelentja tagoknak a panasz- és indítványkönyvbe tulajdon nevük aláírása mellett foglalt valódi sérelmeit meghallgatja, s amennyiben szükség, azokat tárgyalás végett a választmányi esetleg a közgyűlés elé terjeszti.

A felolvasások tárgyát és idejét a gazda tűzi ki, s a közgyűlés által meghatározandó könyveket és hírlapokat ugyanó rendel meg; a hírlapok úgyszintén a kör minden vagyona a gazda felügyelete alatt áll. Az egylet szolgája feletti felügyelet szintén a gazdát illeti.

Egyleti könyvtár

28. sz. Az egyleti könyvtár kezelése következőkben szabályoztatik:

- a) a könyveket olvasás végett csak a könyvtárnok adhatja ki, s ugyanó veszi be;
- b) a könyvtárnok könyvtári naplót vezet, melybe a kivitt könyv címe, a kivétel és behozás ideje feljegyeztetik;

c) a kivívó a kivitt könyvet csak 14 napig tarthatja magánál, s annak pontos visszaszolgáltatását a könyvtárnok ellenőrzi;

d) a kivitt könyv megcsonkítása, bepiszkolása vagy elvesztése esetén a kivívó teljes kárpótlással tartozik;

e) napi lapok olvasás végett csakis 3, heti lapok pedig 14 nap múlva vitethetnek ki megjelenésüktől számítva.

Az egylet feloszlata

29. sz. Az egylet feloszlata iránt az e célra összehívott közgyűlés jelenlevő tagjainak kétharmada határoz, s feloszlata esetében az egylet vagyona valamely rokon egylet, esetleg a feketehegyi református magyar egyház tulajdonába száll;

mind a feloszlatai, mind pedig az alapszabályok megváltoztatása esetében a közgyűlési határozat a nagyméltóságú magyar királyi belügyminisztériumhoz felterjesztendő.

30. sz. Minden esetben, ha az egylet az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a kir. kormány által – amennyiben további működésének folytatása által az állam vagy az egyleti tagok érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik s a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni feloszlata terhe alatt köteleztetik.

Kelt Feketehegyen. 1885. évi január hó 25-én tartott alakuló közgyűlésen

Kozma Béla
ideigl. jegyző

Bakay Károly
ideigl. elnök

A feketicsi olvasókör szabályzatát a Magyar Királyi Belügyminisztériumban a miniszter helyett Bemszky államtitkár láttamozta, és működését 64321 szám/VII számú határozatával 1885. december 5-i hatállyal engedélyezte.

JEGYZETEK

¹ Schaffer Salamon a Schiffer-féle ház akkori tulajdonosa

² Az öreg Kozma, feketicsi református lelkész, a vers szerzőjének, Kozma Lajos akadémiai rektornak, a nagyobbik fiúk tanítójának az apja. A szabadságharc után 1850. május 14-én jött Feketecsre.

³ Ágostai evangélikus lelkész

⁴ Salamon

- ⁵ Birtokos úr (földbirtokos Kishegyesen, a hegyesi csata egyik résztvevője, a Kálvária temetőben ma is áll sírja)
- ⁶ Kereskedő
- ⁷ Ua.
- ⁸ Ua.
- ⁹ Levkovics sakter volt
- ¹⁰ Éliás Spitzer zsidó
- ¹¹ A két Gruby feketicsi zsidók
- ¹² König írnok volt a faluban
- ¹³ Ágoston István feketicsi ügyvéd
- ¹⁴ Szekicsi jegyző
- ¹⁵ Kishegyesi jegyző
- ¹⁶ Kishegyesi postamester, Cziráky Imre, az író anyai nagyapja. Azért írja *A zsákon egy madzag nem lesz-e Cziráky*, mert apósa. Drazsnyáky János halála után ők öröklik az egyik kishegyesi szélmalmot, így egyben malomtulajdonos is volt.
- ¹⁷ L. az 5. jegyzetet
- ¹⁸ Paul Scultety szekicsi pap
- ¹⁹ Babics szekicsi orvos
- ²⁰ Ifjú Kozma Lajos *nagyobb fi tanító* – mondja magáról a vers szerzője – *a' pesti theologiai intézetből jött mint papi tudományokat végzett papjelölt, s hivatalát kezdte 1865-iki November 1-sőjén s végezte 1868. Okt. 31-én helyben helyettes papnak maradván.*
A feketicsi református egyház levéltára. Iskolák Jegyzőkönyve az 1841-dik esztendőből. Belső címlap: *Jegyzőkönyv* mely a Tanítási Rendszabályokat és Also Baranyai s Bátsi Egyházvidéki Tanátsnak Oskolákat illető minden rendű végzéseit foglalja magában. Szerkesztette a Feketehegyi Reform. Egyház kebelbeli oskolák számára az 1841-k esztendőben, 15. p.
Az ifjabbik Kozma Lajos 1844-ben született Piroson. Iskoláit Újverbászon és Nagykőrösön végezte, majd a pesti teológia növendéke lett. Tanulmányai befejezése után Feketicsre jött tanítónak, ahol akkor már beteg édesapja mellett a segédlelkészi teendőket is ellátta. Édesapja halála után a feketicsi gyülekezet rendes lelkészévé választotta meg. Gyenge egészségű, nagy műveltségű ember volt, lefordította Heine verseinek egy részét, melyet barátai később nyomtatásban megjelentettek. Kozma maga is verselgetett, a *Keresztény család* című folyóiratban jelentette meg azokat álnev alatt. Mindössze négy és fél évet lelkészkedett, mert 1873. december 31-én meghalt.
- ²¹ A megtartó egyház. Újvidék, 1997, 58. p.
- ²² Vajdasági Levéltár, Újvidék, BB állaga, F-421., Feketics, 1304. doboz